

116-001

ขอบเขตพระอำนาจของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ในสมัยรัตนโกสินทร์

นางสาวประภัสสร บุญประเสริฐ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

แผนกวิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2516

I 16340498

008424

THE SCOPE OF THE ROYAL POWER OF THE SECOND KINGS
DURING THE BANGKOK PERIOD

Miss Prapasson Boonprasert

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1973

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

สมพงษ์ วัฒนวิทย์

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการทรวจวิทยานิพนธ์

ดร. ส. วัฒนวิทย์ ประธานกรรมการ

ดร. วิชาญ เกษมศรี กรรมการ

ดร. ทัศนีย์ งาม กรรมการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย   ศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ขอบเขตพระอำนาจของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ในสมัยรัตนโกสินทร์

ชื่อ : นางสาวประภัสสร บุญประเสริฐ

แผนกวิชา : ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา : 2515

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มุ่งที่จะค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตำแหน่งกรมพระราชวัง-
บวรสถานมงคลอย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้
เพื่อศึกษาพระอำนาจของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า ทรงมีเพียงใด และภายใน
ขอบเขตใด สอดคล้องกับทางทฤษฎีที่ว่า ทรงมีพระอำนาจเป็นที่สองรองจากพระเจ้าแผ่นดิน
หรือไม่ อย่างไร และมีวิวัฒนาการแห่งอำนาจเป็นไปในทำนองใด สูงสุด และต่ำสุด
ในรัชกาลใด ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนก็ได้เสนอถึงต้นกำเนิด ความเป็นมา จุดประสงค์
ในการสถาปนาตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตลอดจนความสำคัญของตำแหน่ง
ดังกล่าว ในระบอบการเมืองการปกครองของกรุงสยาม ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ว่า
ทรงมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด เป็นตำแหน่งที่เป็นประโยชน์ หรือก่อให้เกิดโทษอย่าง
ไรต่อระบบการปกครองดังกล่าว นอกจากนี้ ก็ได้เสนอพระปรีชาสามารถและความเป็น
อัจฉริยบุรุษของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลบางพระองค์ ที่ได้มีส่วนร่วมในการปกครอง
ประเทศ โดยเปรียบเทียบกับฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไว้ด้วย

การวิจัยแบ่งเป็น 7 บท โดยมีบทนำ และบทสรุปกับข้อเสนอแนะอยู่ต่างหาก
บทนำ กล่าวถึงความเป็นมาของปัญหา วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย ประโยชน์
ที่จะได้รับจากการวิจัย ตลอดจนวิธีดำเนินการวิจัยและคำชี้แจงบางประการ บทที่ 1

กล่าวถึงแหล่งกำเนิด และตำแหน่งพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏขึ้นในกลุ่มประเทศคาบสมุทรอินโดจีน พร้อมกับแสดงคุณลักษณะของตำแหน่งดังกล่าวไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและข้อแตกต่างในระหว่างกัน ต่อจากนั้น ผู้เขียนกล่าวถึงความ เป็นมาของตำแหน่งพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏขึ้นในแผ่นดินไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา โดยเริ่มต้นจากหลักเกณฑ์ในการสถาปนา ขอบเขตพระอำนาจ และสิทธิในราชสมบัติ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงพระอำนาจของตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในสอง สมัยดังกล่าว อันจะเป็นแนวทางให้เข้าใจถึงพระอำนาจหน้าที่ของตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ดียิ่งขึ้น บทที่ 2 กล่าวถึงการสถาปนาตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งห้ารัชกาล พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์มูลเหตุสำคัญในการสถาปนาไว้อย่างละเอียด เพราะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า กรมพระราชวังบวรสถานมงคลแต่ละพระองค์ ทรงไว้ซึ่งพระอำนาจมากน้อยต่างกันอย่างไร บทที่ 3 กล่าวถึงพระอำนาจและพระภาระหน้าที่ที่ทรงรับผิดชอบส่วนพระองค์โดยตรง คือ การปกครองพระราชมังคลาภิเษก โดยแยกกล่าวในสามลักษณะ คือ คำนวณนิติบัญญัติ คำนวณบริหารและคานาคฤหาสน์ ในขณะเดียวกัน ได้ทำการวิเคราะห์ให้เห็นถึงพระราชมังคลาภิเษกของฝ่ายพระราชวังหลวงและพระอำนาจฝ่ายพระราชมังคลาภิเษกที่เหลื่อมล้ำกันอยู่ บทที่ 4 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระอำนาจ และพระภารกิจในด้านการป้องกันพระราชอาณาเขต อันเป็นพระภารกิจในความรับผิดชอบมาแต่สมัยโบราณ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระอำนาจในด้านการทหารนั่นเอง การวิจัยในบทนี้ เป็นไปในแนวของการแสดงพระอำนาจในยามออกบัญชาราชการสงคราม และการทรงไว้ซึ่งพระอำนาจในยามว่างราชการสงคราม บทที่ 5 กล่าวถึงพระอำนาจและหน้าที่ประจำพระองค์ที่ทรงปฏิบัติในขณะว่างราชการสงคราม หรือขณะประทับในราชธานี ได้แก่ การปฏิบัติพระอุปราชานุกิจ การประกอบพระราชพิธี การคัมภีร์และบำรุงสุขแก่ปวงอาณาประชาราษฎร์ บทที่ 6 กล่าวถึงพระอำนาจในทางการเมือง ซึ่งรวมทั้งการเมืองภายในและการเมืองภายนอก (ต่างประเทศ) ตลอดจนสิทธิในราชสมบัติ บทที่ 7 กล่าวถึงพระอำนาจในวงการศาสนกิจ และปลัดภยอื่น ๆ เช่นการสร้างพระราชมังคลาภิเษก และตำแหน่งที่ประทับตาม

หัวเมือง พระอานาจและพระปรีชาสามารถตามพระอริยาหัย อันไค้แก คำนวรณกรรม
 คำนการชาว และวิหยาการแบบตะวันตกเป็นต้น

อนึ่ง ในบทที่ 2 ถึงบทที่ 7 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกรมพระราชวังบวร-
 สฐานมงคลในสมัยรัตนโกสินทรโดยตรง ผู้เขียนไค้สอดแทรกการวิเคราะห์ในแนวเปรียบเทียบพระอานาจของแต่ละพระองค์ ในการปฏิบัติพระภารกิจด้านต่าง ๆ ไขควย เพื่อ
 แสดงให้เห็นว่า แต่ละพระองค์ทรงดำรงไว้ซึ่งพระอานาจมากน้อยกว่ากันเพียงใดและ
 อย่างไร พร้อมกับเสนอมูลเหตุอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แต่ละพระองค์ทรงดำรงไว้ซึ่ง
 พระอานาจเหลื่อมล้ำกันเช่นนั้นไขควย

ต่อจากบทที่ 7 ผู้เขียนไค้สรุปตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตั้งแต่
 ต้นกำเนิดจนถึงสมัยรัตนโกสินทรว่ามีการตีความหมายกันอย่างไร และแปรรูปไปในลักษณะ
 ใดบ้าง และแสดงผลการวิจัยว่าการที่ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลไค้คลี่คลาย
 เป็นไปเช่นนั้น บังเกิดผลดีและผลเสียต่อระบบการปกครองของกรุงสยามในขณะนั้นมาก
 น้อยเพียงใด พร้อมกับเสนอความเห็นถึงความเหมาะสมและความไม่เหมาะสมของตำแหน่ง
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในแต่ละรัชกาลไขควย และจบลงด้วยขอเสนอแนะ
 บางประการ คือ ถ้าไค้มีโอกาสคนควาเอกสารจากฝ่ายกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 มากกว่านี้ ก็คงจะทำให้รู้จักกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมากยิ่งขึ้น.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THESIS TITLE : The Scope of the Royal Power of "the Second Kings" During the Bangkok Period.

NAME : Miss Prapasson Boonprasert

DEPARTMENT : History

ACADEMIC YEAR : 1972

ABSTRACT

This research is an attempt to examine in detail the material concerning all "the Second Kings" (Phra Maha Uparat) of the Bangkok period both directly and indirectly in order to make a study of the scope and the development of their royal power. It also discusses the zenith and the nadir of their power in each reign. At the same time it deals with the origin, the development and the purpose of the appointment as well as the importance of this exalted position in the political and administrative system of the Siamese monarchy. The question as to whether this position was suitable or not for the system is subject to discussion in order to bring out the advantages and disadvantages resulting from it. Furthermore, this research tries to reveal the abilities of "the Second Kings" in administering Siam, in comparison with those of the First Kings.

The thesis is divided into 7 chapters excluding the introduction, the conclusion and the suggestions for further research.

The introduction states the purpose of the thesis, the scope and method of the research as well as an analysis and benefits of the study. The first chapter delineates the story of 'the Second Kings' in the neighbouring countries together with their characteristics in order to point out their similarities and differences and then it narrates the beginning of this position in Siam from the Sukhothai period to the Ayutthaya period. This chapter is also concerned with the principles of their appointment, the scope of their royal power and their right to the throne, in order to explain the power of 'the Second Kings' during the two periods. This would help the reader to have a better understanding of their royal power in the early Bangkok period. The second chapter deals with the appointment of 'the Second Kings' in the five reigns of the Bangkok period together with a detailed analysis of the main reasons for the appointments because this is how to know the extent of their power in each reign. The third chapter discusses their own responsibilities in administering their officials, servants and retinue at the Second Kings' palace (Wangna) and is divided into three parts, namely, legislation, administration and jurisdiction. At the same time the writer tries to analyse the power of the First Kings and of 'the Second Kings' over their officials, servants and retinue and to show whether there was interference in this matter. The fourth chapter relates their responsibilities in the defence of the realm. In this chapter, the analysis will involve their power both in peace and in war time. The fifth chapter explains their respon-

sibilities when in residence at the capital, that is to say, their routine work called "Phra Uparajanukit", such as participating in State ceremonies, solving state problems and promoting the welfare of the people under their charge. The sixth chapter states their role and power in internal and foreign affairs including their right to the throne. The seventh chapter relates their power over religious affairs, their resources in building their palaces, and their favourite work consistent with their particular abilities in literature, handicraft and technology. In addition, from the second to the seventh chapters which concern "the Second Kings" in the Bangkok period, the writer presents a comparative analysis of the extent of the Second Kings' power and its consequences.

The thesis concludes with a summary of the concept of the Second Kings from the Sukhothai period through the Bangkok period and their suitability in each reign. The writer would like to add that if an opportunity is provided to find more primary sources from the descendants of "the Second Kings", it would be much more comprehensive than the present thesis.

เห็นแก่เห็นคเห็นอย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย นอกจากนี้ ผู้เขียน
 ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์รัตติมา พิทักษ์ไพโรจน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กร.

การเข้าคนเอกสารเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดคำภีร-
 ราชานุกาทั้งสามท่าน คือ คุณสายท้อ ศรีพันธุ์ คุณเครือวัลย์ น้อยพงษ์ และคุณยมยุทธ
 รอดพิมพ์ ที่ได้ให้ความสะดวกและให้ความเป็นกันเองแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดีในการเข้า
 ค้นหาหนังสือที่ค่อนข้างหายาก ซึ่งเป็นความกรุณาอันใหญ่หลวงที่สร้างความประทับใจให้
 กับผู้เขียนมากกว่าแหล่งเอกสารใด ๆ จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ยังมีอีกบุคคลหนึ่ง ที่เป็นแหล่งเอกสารปฐมภูมิที่ผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณไว้
 ณ ที่นี้ คือ คุณฉวีรุณี สุทธิสงคราม ผู้ซึ่งได้ให้ความกรุณาแก่ผู้เขียนเข้าคัดลอกต้นฉบับพระ-
 ราชทัณฑ์เลขานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับกรม
 พระราชวังบวรวิชัยชาญได้โดยสะดวก

บุคคลที่ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงอีกท่านหนึ่ง คือ นางนภา บุญประ-
 เสริฐ มารดาของผู้เขียนที่กรุณาส่งเสริมทั้งในทางกำลังใจ กำลังใจ ตลอดจนกำลัง-
 ทรัพย์อย่างเต็มที่ กับทั้งขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่ได้ให้ความช่วยเหลือ เป็นกำลังใจในการ
 วิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ตลอดมา.

สารบาญ

หน้า

บทคัดยอภาษาไทย	ช
บทคัดยอภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
รายการแผนภูมิประกอบ	ฉ
รายการภาพประกอบ	ฎ
บทที่	
บทนำ	1
1. พระมหาอุปราชในเอเชีย กำเนิดความเป็นมา และขอบเขตพระ- อำนาจของพระมหาอุปราช ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา	4
2. การสถาปนากกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในสมัยรัตนโกสินทร์	36
3. การปกครองพระราชวังบวรสถานมงคล	90
4. พระกรณิกิจในคานการป้องกันพระราชอาณาเขต	127
5. พระอุปราชานุกิจ ประกอบพระราชพิธี การคัมทุกข์ และบำรุงสุข	159
6. การเมืองภายใน การเมืองภายนอก และการสืบราชสมบัติ	181
7. การศาสนกิจ การก่อสร้างพระราชวังบวรสถานมงคล และค้ำหนัก- ตามหัวเมือง วรรณกรรม การช่าง และวิทยาศาสตร์	239
บทสรุป ความเหมาะสมและความไม่เหมาะสมของค้ำแหน่ง กรมพระ- ราชวังบวรสถานมงคล	273

ข้อเสนอแนะ	284
บรรณานุกรม	285
ภาคผนวก	347
ประวัติการศึกษา	359

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการแผนภูมิประกอบ

หน้า

1. แผนภูมิแสดงลำดับพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา..... 33-5
2. แผนภูมิแสดงลำดับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในสมัยรัตนโกสินทร์... 89

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการภาพประกอบ

หน้า

1.	ราชรถสำหรับสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ประทับทรงไปรถยนต์ ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง พระศพสมเด็จพระบรมชนกาศิราช ใน พ.ศ. 2339	39
2.	บุษบกประดิษฐานพระยี่สุ้มเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนาณรงค์	47
3.	พระบวรฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว	60
4.	พระฉายาลักษณ์กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ	81
5.	พระแท่นบุษบกของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สำหรับประทับออกขุนนาง	91
6.	ลายพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วย เรื่องทรงมอบพระราชอำนาจในการพิพากษาคดีความ แก่พระบาทสมเด็จพระ ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จประพาสหัวเมือง	121
7.	พระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วย เรื่อง ทรงมอบพระราชอำนาจเต็มแก่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก	177
8.	ลายพระบวรราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง Sir John Bowring ราชทูตอังกฤษ เดินทางมาเมื่อ พ.ศ. 2398	194
9.	พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีถึง กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ว่าด้วยเรื่องปรึกษาจิมกอง (หนาแรก)	220

10. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมี
ถึงกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ว่าด้วยเรื่องปรึกษาจัมกอง (หน้าหลัง) 221
11. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมี
ถึงกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ว่าด้วยเรื่องปรึกษาแก้ไขสนธิสัญญา
อังกฤษ 223
12. พระแทนทรงศีล สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพย์..... 224
13. พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่ทรงสร้างเลียนแบบสถาปัตยกรรมของประเทศทางตะวันตก..... 251
14. ประกาศนียบัตรจาก Ministère de l'Instruction Répub-
lique et des Beaux-Arts แห่งประเทศฝรั่งเศส แต่งตั้งให้
กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญเป็น Officier de l'Instruction
Publique..... 268
15. ทุนไทยและทุนจีนมีพระหัตถ์กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ..... 270

ความเป็นมาของปัญหา

ในวงการศึกษาศาษาวิชาประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน คนส่วนใหญ่มักมองข้ามเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์หรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทั้ง ๆ ที่ตำแหน่งนี้เคยเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญในวงการเมือง การปกครอง ของไทยมาแต่สมัยโบราณ แต่เมื่อถูกยกเลิกในรัชกาลที่ 5 ตำแหน่งนี้จึงเลือนหายไปโดยสิ้นเชิง จะมีการกล่าวถึงบ้างก็เป็นการกล่าวพาดพิงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าตำแหน่งนี้ ควรจะได้มีการค้นหาข้อมูล เพื่อทำการศึกษาโดยละเอียดว่ามีความเป็นมาอย่างไร สถาปนาจากยุคใด ทรงมีอำนาจมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใดตำแหน่งนี้จึงถูกยกเลิกเสีย และมีตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารขึ้นมาแทน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นข้อปัญหาที่น่าสนใจทั้งสิ้น ผู้เขียนจึงได้ทำการวิจัยเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ ยังไม่เคยมีผู้ใดได้ทำการค้นคว้าวิเคราะห์วิจัยเรื่องดังกล่าวโดยละเอียดมาก่อน จะมีบ้างก็เป็นเพียงกล่าวอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น เช่น สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภาพทรงนิพนธ์ไว้ เรื่องพระบวรราชประวัติ เป็นการเขียนอย่างกว้าง ๆ เรียงลำดับเหตุการณ์โดยมิได้มีการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ที่เป็นภาษาต่างประเทศก็มีนักเขียนชาวต่างประเทศหลายคนเขียนเอาไว้ เช่น นายคอริชท์ เวลส์ (Quaritch Wales) เขียนไว้ในหนังสือชื่อ Siamese State Ceremonies และ Ancient Siamese Government and Administration นายมัลคัม สมิธ (Malcolm Smith) เขียนไว้ในหนังสือชื่อ A Physician at the Court of Siam และนายเดวิด เค. ไวอัท (David K. Wyatt) เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง The Politics of Reform in Thailand ในหนังสือดังกล่าว ผู้เขียนทั้งสามท่านได้กล่าวถึงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในทัศนะของชาวตะวันตกเพียงกว้าง ๆ เท่านั้น มิได้มีการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ควบเหตุผลดังกล่าว ผู้เขียนจึงเห็นควรนำปัญหาคำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมาศึกษาและวิเคราะห์อย่างละเอียด โดยวิเคราะห์ไปในแนวของพระอำนาจของตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า แต่ละพระองค์ ทรงมีสิทธิและ

อำนาจในการปฏิบัติภารกิจทั้งในส่วนที่ได้รับพระราชโองการและส่วนพระองค์ ใ้มากนักน้อยเพียงใด อยู่ภายในขอบเขตใด และเป็นประโยชน์มากนักน้อยเพียงใดต่อระบบการปกครองกรุงสยามในขณะนั้น

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วัตถุประสงค์คือ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์เท่าที่จะกระทำได้ ในการวิจัยตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่าทรงไว้วางพระอำนาจมากน้อยเพียงใด อยู่ภายในขอบเขตใด อย่างไร และมีวิวัฒนาการแห่งอำนาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงในรัชกาลใด คุ้มเหตุใด และตอบปัญหาว่าเพราะเหตุใดตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลจึงได้สูญสลายไปจากระบบการปกครองแบบราชาธิปไตย และมีตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารขึ้นมาแทน ส่วนขอบเขตของการวิจัย ใ้จำกัดเพราะเจาะจงที่จะวิจัยกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในสมัยรัตนโกสินทร์อย่างละเอียด และให้ลึกซึ้งที่สุดเท่าที่หลักฐานจะอำนวย

ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

อาจประมวลเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้สามประการ คือ

ประการแรก จะได้ทราบถึงพระอำนาจและพระภารกิจในความรับผิดชอบของตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า เป็นประการใด เป็นไปในลักษณะใด และมีอำนาจมากน้อยเพียงใด ในระบบการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช

ประการที่สอง ทำให้ผู้อ่านได้มีโอกาสทราบถึงพระปรีชาสามารถและความ เป็นอัจฉริยภาพของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลบางพระองค์ ซึ่งยังไม่ปรากฏว่าเป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลายมาก่อน

ประโยชน์ที่จะได้รับประการสุดท้าย คือ ทำให้ทราบถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลของพบกับกาลอวสาน และมีตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารขึ้นมาแทน อันคุณประโยชน์ทั้งสามประการดังกล่าวนี้ นับได้ว่ายังไม่มียุคใดใดแต่งเป็นหนังสือไว้อย่างละเอียดมาก่อน

วิธีดำเนินการวิจัย

ภายหลังจากที่ได้รับอนุมัติชื่อเรื่องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้เขียนโดยอาศัย ภูมิหลังจึงวางโครงร่างเชิงปออย่างคร่าว ๆ ว่าควรเขียนเกี่ยวกับอะไรบ้าง เมื่อกำหนดโครงร่างแล้ว ในขั้นที่สองก็ดำเนินการวิจัยแบบอาศัยเอกสาร (Documentary Research) คือการค้นคว้าหาข้อมูลโดยอาศัยเอกสารต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) อาทิ เช่น จกหมายเหตุ พระราชหัตถเลขา สนธิสัญญา ตลอดจนประกาศ พระราชบัญญัติต่าง ๆ ส่วนเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือและวารสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศอันได้แก่ ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ในขั้นที่สาม เมื่อได้ศึกษาหลักฐานต่าง ๆ แล้ว ก็พิจารณาคุณค่าของหลักฐานนั้น ๆ อย่างละเอียดและด้วยความรอบคอบ พร้อมกับบันทึกความคิดเห็นของตนเองลงไปด้วย ในขั้นต่อมา ผู้เขียนนำเอกสารเหล่านั้นมาเรียบเรียงตาม ที่กำหนดไว้ในโครงร่าง (ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้) พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์ ควบคุมไปด้วยอย่างละเอียด รอบคอบและเที่ยงธรรมที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในขั้นสุดท้าย ทำการตรวจทานแก้ไขและเพิ่มเติมให้เรียบร้อยและจัดทำส่วนนำ ส่วนอ้างอิง และ ประวัติการศึกษา

อนึ่ง ในการทำการวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้เขียนได้ใช้รูปภาพและแผนภูมิประกอบเรื่องบางความสมควรเพื่อให้เข้าใจ และให้ผู้อ่านได้เข้าใจลึกซึ้งเหตุการณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อให้อ่านเข้าใจในการอ้างอิงหลักฐานผู้เขียนจึงขอชี้แจงว่า จ.ร.ร. เป็น ตัวย่อของวารสารซึ่งออกเป็นภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า Journal of the Siam Society เป็นหนังสือของสยามสมาคม.

ของตน คงนันทาแห่งพระมหาอุปราชาของชนไทย จงเรียกแก่เมืองว่า บุณยะ เป็นตำแหน่งผู้ปกครองมณฑลใหญ่มีอำนาจและถืออาญาสิทธิ์คู่พระเจ้าแผ่นดิน มิได้มีความหมายว่าเป็นรัชทายาท ทั้งนี้เพราะอินเดียก็มีตำแหน่งรัชทายาทโดยเฉพาะ เรียก